

СТАНОВИЩЕ

от проф. д. изк. Елена Попова

по конкурс за заемане на академичната длъжност „професор” в научна област „8. Изкуства”, професионално направление 8.2 „Изобразителни изкуства” за нуждите на Институт за изследване на изкуствата, БАН.

1. Конкурсът за заемане на академичната длъжност „професор” е обявен в Държавен вестник, бр. 35/30.04.2019 г. Той се провежда според законовата уредба на Р. България, Правилника на БАН и Приложение 2 на Правилника за условията и реда за придобиване на н. с. и за заемане на а.д. в Институт за изследване на изкуствата. Единствен явил се кандидат е доц. д-р Емануел Стефанов Мутафов, на основна работа в ИИИЗк.

2. Данни за кандидата:

Емануел Мутафов е роден в София през 1968 г. Списъкът на неговите дипломи за образователни степени, специализации, свидетелства за научно израстване, творчески ангажименти, проекти, лекции и публикации е извънредно обширен; тук бих могла единствено да го обобщя в три последователни етапа, очертаващи все по-отчетливата траектория на научните му интереси. *Първият: до 1999/2000 г.* До постъпването му на работа в Института за изкуствознание (дн. Институт за изследване на изкуствата) Мутафов вече е получил стабилно класическо образование по древни езици, археология и история в НГДЕК- София и Атинския университет, работил е с ръкописи в центъра „Проф. Иван Дуйчев”, превеждал е научна литература е и е преподавал новогръцки език (дейност, която ще продължи и през следващите години). До края на този период той се формира като филолог с разнопосочни интереси (в полето на фолклора и етнографията, историята и изкуството). *Втори етап: първото десетилетие на XXI в.* Назначението на Емануел Мутафов в Института е щастливо обстоятелство и за двете страни. Многогодишните усилия на проф. Елка Бакалова (също филолог по образование) вече са вменили на изследвателите на православното изкуство необходимостта от повнимателно вглеждане в текстуалните/словесните аспекти на художествения образ, детерминиращи неговите функции и семантика. Видна е нуждата от специалист по гръцки текстове, особено след публикуването на докторската дисертация на Мутафов „Европеизация на

хартия. Съчинения за живописца на гръцки език от първата половина на XVIII в.” (2001) – и той незабавно бива включен във всички изследователски проекти. Междувременно сам инициира и ръководи българо-гръцки проект „Гръцки зографи в България след 1453 г.”, спонсориран от фондация „А. Онасис”, с което маркира все по-засилващата се през следващия период тенденция на отваряне на границите пред научната дейност на Института. Нататък за Емануел нещата протичат стремглаво. Открил своята комфортна зона в полето на изкуствознанието, в колаборация с колегите той навлиза все по-енергично и в такива специфични сфери като иконографията или атрибуцията на артефакти – и открива редица „пробойни” в науката, очакващи нестандартната му интерпретация. А поредицата специализации в престижни световни институции (и овладяването на все повече езици) му дават увереност да експериментира и прилага непрестанно растящия си масив от знания върху разнотипни обекти (от Балканското възрожденско изкуство до паметниците от Палеологовата епоха) – понякога маргинални, често – световно значими, за което отдавна е признат и ценен от международната научна общност. *Третият етап* обхваща научната му дейност от последното десетилетие – част от резултатите от която са представени в настоящия хабилитационен труд.

3. Описание на научните трудове, представени за конкурса:

В конкурса за професор Емануел Мутафов представя като хабилитационен труд текст, приет за печат от Cambridge University Press, London – монографията «*The Chora Monastery of Constantinople (Kariye Camii)*». Една студия за стенописите в кипърската църква «Св. Преображение» в с. Сотера, на която също предстои да излезе от печат през 2020 г.: в колективната монография „*The Testimony of Inscriptions in Their Iconographical and Historical Context*”. Също – 15 статии в реферирани издания. Глава от книга (Мутафов, Е., Данова, Н. Издания на гръцки език. – В: *Чуждоезични ръкописи, документи, старопечатни книги, редки и ценни издания*, т. 2, Национален исторически музей, 2017, ISBN 978-954-2953-78-4, 16, 89-105); двуезичен каталог („*Цар-Самуиловият век в творчеството на българските художници / The Age of King Samuel as Treated by Bulgarian Artists*”. ИИИЗк, С., 2014, 70 с. ISBN 978-954-8594-47-

9); и още 9 бр. научни студии, статии и каталожни описания в издания, които не са реферирани в световната система.

4. Научни приноси

Предисторията на създаването на хабилитационния труд сама по себе си вече е атестат за висока научна оценка – монографията за Кахрие Джами е предшествана от 2 публикации по темата, привлекли вниманието на византолозите (Μονή Ζωοδόχου Πηγής (Μπαλουκλί), Εκτός Τειχών (The Monastery of Virginthe Life Giving Fountain (Balaklı) Extra Muros). – In: Εγκυκλοπαίδεια της βυζαντινής Κωνσταντινούπολης, Αθήνα 2009; How to "Read" the Chora Monastery. – In: Medioevo Greco, 16, Torino 2016). Още по време на работата си върху енциклопедични статии за константинополските църкви и манастири през 2009 г. авторът задълбочено проучва столичната сакрална топография; за католикона на манастира Хора той открива неговата обвързаност с Богородичния култ, тъйкувайки произхода на епитета *χώρα*. Към тази теза сега в монографията си Мутафов добавя редица нови хипотези, отнасящи се до различни аспекти от историята, архитектурата, живописната декорация и обвързаността ѝ с византийското богослужение, както и с дейността на артистичните ателиета в Константинопол през 30-те години на XIV век. Хора действително е най-забележителният и вероятно най-изследваният паметник на Палеологовото изкуство от периода. Поставяйки го „в широк синхронен и диахронен контекст” (р. 7) обаче, Мутафов подхожда към него от позицията на филолог-елинист, специалист в художествените практики на пост-византийския балкански Ортодокс, който базира всяко твърдение на непоклатима основа – тази на текста (на гръцките надписи по стените на храма и техните особености; на документалните извори и богослужебната книжнина, използвана в литургичните практики през епохата; на свидетелствата на историческите хроники и дори на поезията, скрита в архивни документи). Сам по себе си този подход е извънредно приносен и гарантира убедителни резултати – още повече, че разностранните интереси на автора, обхващащи широк диапазон от явления в културната история на Европа, му позволяват да открива неочаквани връзки, останали извън полезрението на по-тесни специалисти. Специфична особеност на метода на изследване е и последователното разглеждане на стенната декорация по хронология, според реда на конструиране на архитектурните зони и съответното им литургично

предназначение (а не в традиционния иконографски порядък). Тук извънредно ценен принос е епиграфската информация, за първи път представена последователно, изчерпателно (допълнена с коментари за иконографията в историко-политически контекст) и поднесена с безупречна точност (в което авторът има дълга практика). Оттук Мутафов извлича важни заключения. Например: за дипломатичната мисия на Теодор Метохит на Кипър и оттам – за аналогията между мозаечната декорация на Хора и островната църква Panagia Phorbiotissa Asinou. Или за поемата на Мария Палеологина, посветена на манастира Хора (Cod. D Gr 177 в център „Проф. Иван Дуйчев“) – за първи път анализирана „на живо“ от автора, тя провокира идеята за използването на ръкописа при формирането на иконографската програма в храма (като и подбора на някои светци в медальони в притворите, инспириран от месецослов в същия кодекс). Анализът на образци от византийската поезия го отвежда и до ново тълкуване на епитафа/екфрасис от Маниул Филис, досега отнасян към украсата на Фетие Джамии; Мутафов установява връзката му с декорацията на Хора. Предлага основна преоценка на храмовата погребална топография, въз основа на която лансира оригинална хипотеза за мястото, предназначено за предполагаемия гроб на ктитора Теодор Метохит. Палеографският анализ пък го довежда до неочаквани изводи за художественото ателие, изработило мозечната и стенописната украса (с двама водещи майстори, условно наречени „Флор“ и „Лавр“) – и уточнява времето на работата им в Солунската църква на Св. Апостоли *след* тази в Константинопол, с което аргументира тезата си за столичния им произход. (Подобно хронологично „разместване“ предлага Мутафов и през 2010 г. в статията си Cryptograms and Bilingualism in Paleologian Art с идеята, че украсата на охридската църква „Св. Богородица Перивлепта“ предшества тази на храма „Св. Николаос Орфанос“ в Солун).

Странно е, че монографията с обем, „свит“ според изискванията на издателите, изобилства от занимливи хипотези, вмествайки в себе си всички възможни аспекти и проблеми, свързани с паметника – и същевременно той е представен възможно най-пълно, разгледан в обширен контекст и перфектно илюстриран с архитектурни планове, схеми и цветни фотоизображения. Академично точен и стегнат, езикът на автора е увлекателен и неусетно въвлича читателя по серпентините на едно интелектуално приключение, изпълнено с находки.

С това, впрочем, се отличават всички проекти и публикации на Емануел Мутафов и се обяснява тематичното им многообразие – защото той обикновено се обръща към теми, провокиращи интереса му с „белите си полета”, със спорни или недокосвани от науката проблеми, с интригуращи взаимовръзки и скрити в дълбините на времето отношения между личности (исторически фигури, ктитори, светци и художници), текстове и изображения – независимо дали става въпрос за съставителство на многоезични иконографски речници, за изследвания на ерминии, криптограми, текстове върху свитъци и кодекси, даващи база за реконструиране на творческия процес през далечни епохи, за отношенията на император Василий II с българите, за гърбовете на православните икони или за иконографията на светците-евнуси.

5. Преподавателска дейност:

Повече от две десетилетия (от 1996) Мутафов неизменно преподава –като гимназиален учител и после като университетски преподавател по новогръцки език, лектор по поствизантийска археология, византийско изкуство и съвременно гръцко изкуство, ръководител на дипломанти и докторанти. Оставяйки на страна количествените показатели обаче, искам да подчертая, че той притежава ярък талант на преподавател – мога да свидетелствам за това в качеството си на негов ученик от времето, когато безвъзмездно обучаваше на новогръцки език колегите си от Института.

6. Заключение

Въз основа на казаното дотук считам, че кандидатурата на доц. д-р Емануел Мутафов напълно отговаря на изискванията на *Закона за развитие на академичния състав в Република България*, затова убедено препоръчвам да му бъде присъдена академичната длъжност “професор“ в областта на висшето образование 8. *Изкуства*, професионално направление 8. 2. *Изобразителни изкуства*, за нуждите на сектор „Изобразително изкуство“ към Институт за изследване на изкуствата, БАН.

10.09. 2019

проф. д. изк. Елена Попова